

95. Metinlerarasılık bağlamında çeviri: Kurt Vonnegut'ın *Mezbaha 5* adlı romanı üzerine bir uygulama¹

Arzu YETİM²

APA: Yetim, A. (2023). Metinlerarasılık bağlamında çeviri: Kurt Vonnegut'ın *Mezbaha 5* adlı romanı üzerine bir uygulama. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1549-1560. DOI: 10.29000/rumelide.1369591.

Öz

Metinlerarası unsurların yer aldığı edebi metinlerin çevirileri, karşılaştırmalı edebiyat ve çeviribilimin verilerinden yararlanılan disiplinler arası bir incelemeye olanak sağlamaktadır. Amerikalı yazar Kurt Vonnegut Jr.'ın eseri *Mezbaha 5*: ya da Çocukların Haçlı Seferi, Ölümle Zoraki Dans (1969) metinlerarası unsurlar bakımından oldukça zengindir. Romanda, edebiyat eserlerinden gazetelere, sinemadan tiyatroya, İncil'den popüler şarkılara, yazarlardan politikacılara, tarihi olaylardan güncel olaylara kadar pek çok gönderge bulunmaktadır. Metinlerarası unsurların çevirisi sorunsal özellikle postmodern romanların çevirisinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda postmodern eserlerin metinlerarasılık-çeviribilim ilişkisinin incelendiği çalışmalar için uygun kaynak oluşturduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, Kurt Vonnegut'a ait postmodern bir roman olan *Mezbaha 5*'in orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye çevirisinde yer alan göndergelerin çevirilerini metinlerarasılık-çeviribilim ilişkisi bağlamında incelemektir. Çalışma, kaynak eserin aynı erek dilde farklı zamanlarda, farklı çevirmenler yapılan üç çevirisine odaklandığından yeniden çeviri çalışmaları kapsamına dahil edilebilir. İncelemede yer verilecek göndergeler edebi eserlere yapılan anıştırma ve göndermelerle sınırlandırılmıştır. Çalışmada eserin E Yayınları tarafından 1975 yılında basılan ve Ali Şan tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirisi, 2015 yılında April Yayınları tarafından basılan Algan Sezgintüredi'ye ait Türkçe çevirisi ile 2021 yılında Can Yayınları tarafından basılan ve çevirisi Hamdi Koç'a ait olan üç çeviri eser temel alınmıştır. Eserin M. Barlas Çevikus tarafından çevrilen ve Dost Kitabevi'nin 2007 yılına ait baskısı tükendiğinden çalışmada yer verilememiştir.

Anahtar kelimeler: Kurt Vonnegut, metinlerarasılık, çeviri, *Mezbaha 5*, karşılaştırmalı edebiyat

Translation in the context of intertextuality: An application on Kurt Vonnegut's novel *Slaughterhouse 5*

Abstract

Translations of literary texts with intertextual elements allow for an interdisciplinary study using the data of comparative literature and translation studies. American writer Kurt Vonnegut Jr.'s novel *Slaughterhouse 5: or The Children's Crusade, Forced Dance with Death* (1969) is rich in intertextual elements. There are many references in the novel from literary works, newspaper articles, movies, drama, Bible, popular songs, writers, politicians, historical events and current events as well. Translation problems related to intertextual elements arises especially during the translation of postmodern novels. In this context, postmodern works constitute a suitable source for studies

¹ 12-14 Ekim 2016 tarihleri arasında düzenlenen VI. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi'nde sunulan "Metinlerarasılık Bağlamında Çeviri Eleştirisi: Bir Uygulama" başlıklı bildirinin genişletilmesi ve düzenlenmesi ile oluşturulmuştur. İncelenen eserin bildiri metninde yer almayan 2021 yılına ait çevirisi incelemeye dahil edilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü (Eskişehir, Türkiye), arzuyetim@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7596-4101 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369591]

examining the relationship between intertextuality and translation studies. The aim of this study is to examine the translations of the references in the translation of *Slaughterhouse 5*, from its original language English into Turkish, in the context of intertextuality-translation studies. Since the study focuses on three translations of the source work in the same target language at different times by different translators, it can be included in the scope of re-translation studies. The references to be included in the analysis are limited to allusions and references to literary works. The study is based on the Turkish translation of the work published by E Publishing in 1975 and translated by Ali Şan, translation by Algan Sezgintüredi published by April Publishing in 2015, and last one published by Can Yayınları in 2021 and translated by Hamdi Koç. The edition translated by M. Barlas Çevikus and published by Dost Publishing House in 2007, is out of print, so it could not be included in the study.

Keywords: Kurt Vonnegut, intertextuality, translation, *Slaughterhouse 5*, comparative literature

1. Giriş

Klasik dönemden günümüze pek çok eser kendinden sonraki yazarları etkilemiş ve bu eserlerin izleri yüzyıllar boyunca yeni eserlere taşınmıştır. Metinlerarasılık kuramı her metnin kendinden önceki metinlerden göndergeler taşıdığı ve kendinden sonraki metinlere de göndergeler sağlayacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur (Aktulum, 2000, s. 18). Edebiyat tarihi boyunca metinlerarası ilişkilere bakıldığında göndermelerin, alıntılarının yanı sıra pek çok eserin yeniden yazıldığı görülmektedir.

Bir eser okunduktan sonra içindeki imgelere ve anlamlara bağlı kalarak yeni bir anlam alanı yaratılır. Yeni metnin anlamı çoğu zaman, içerisinde yer verilen metinlerarası göndergelere dayanarak çıkarılabilir. Metinlerarası göndermeleri yorumlamak için de yinelendikleri döneme, tarihsel ve toplumsal koşullara odaklanılması gerekmektedir. Yeni bir değerle, anlamla donatılan, geçmişe ait, gönderge olarak kullanılan eski yapıtlar yeniden yazıldıkları dönemin siyasal, bilimsel, sanatsal, toplumsal koşullarının ışığında yeniden okunup yorumlanmayı gerektirirler. Bir metinlerarası göndergenin yorumlanabilmesi ise önemli ölçüde okurun katılımını gerektirir (Aktulum, 2000, s. 167).

Bloom'a göre, metinler yazarların kendilerinden önceki yazarlarla çarpıştığı psişik bir savaş alanıdır. Yazar, pek de özgün olamamaktan ve kendinden önceki yazarlara tepki olarak yazmak zorunda kaldığından ötürü büyük sıkıntı duyar. Tıpkı bir oğulun kendi kişiliğine uygun biçimde değil de babasının davranışlarına tepki olarak davranmaktan duyduğu rahatsızlık gibi. Bu nedenle yazar, kendinden önceki eserleri yorumlamaya çalışır, ancak Bloom'a göre her eser, bir önceki eserin yanlış yorumlanmasıdır (misinterpretation), ve her okuma, her yorum, gerçekte önceden yazılmış olanın yanlış olarak okunmasıdır (misreading) (Osimo, 2004). Metinlerarası göndergelerin "özellikle roman alanında en somut ve önemli işlevinin 'kişilerin kişilik özelliklerinin daha iyi belirtilmesine katkıda bulunmak' olduğu" söylenebilir (a.g.e., 167). Bir roman kişisi, klişeleşmiş bir figürü kendine örnek alarak yaptığı göndermelerle metinlerarası göndergenin anlamının açığa çıkmasını kolaylaştırır.

Metinlerarası unsurların yer aldığı edebi metinlerin çevirileri, karşılaştırmalı edebiyat ve çeviribilimin verilerinden yararlanan disiplinlerarası bir incelemeye olanak sağlamaktadır. Sabziyeva'nın da belirttiği gibi, çeviri sürecinde metinlerarası unsurların orijinal metne eşdeğer çevrilmesi ve okurda eşdeğer izlenim bırakması amaçlanmaktadır. Metnin algılanması için çevirmenin derin ansiklopedik bilgiye sahip olması, bilişselliği gerekmektedir, çünkü metni ana dilinde okuyan okurlar için bile metinlerarası unsurların tanınması ve algılanması zordur (Sabziyeva, 2020, s. 97-101). Günümüzde pek çok kuramcı metinlerarasılık ve çeviribilimi bütünleştiren bir anlayış benimsemektedir. Even-Zohar,

orijinal metin/ çeviri metin dikotomisinin, çeviri/ erek kültür olarak değiştiğini vurgulamaktadır (Klimovich, 2014, s. 256). Venuti'ye göre, çeviri metinlerarasılık açısından eşsiz bir alan yaratmaktadır. Çeviri edimi bünyesinde üç metinlerarası ilişki barındırır: 1. yabancı dildeki metin ve diğer metinler arasındaki ilişki, 2. yabancı dildeki metin ve çevirisi arasındaki metinlerarası ilişki- ki bu ilişki eşdeğerlik kavramı ile değerlendirilir, 3. çeviri ve diğer metinler arasındaki ilişki. Çevirmen açısından bakıldığında tüm bu metinlerarası ilişkiler karmaşık ancak bütünsel bir biçimdedir (Venuti, 2009, s. 158). “Çeviri hem görünüşte hem de özünde metinlerarasılık özelliği taşır. Çevirinin kendisinin bir metinlerarasılık etkinliği olduğu söylenebilir” (Yong ve Yi, 2020, s. 1107). Bahtin'in çok seslilik kuramına işaret eden Schăffner, yazarların eserlerini kendi toplumlarından ve kültürlerinden çok sayıda sesi üzerine kurduklarını hatırlatır. Böylesi seslere kültürlerarası bir boyutun eklenmesi ise çeviri yoluyla olmaktadır. Çeviri, diller ve kültürler arası söylemsel ilişkiler kurarak dilin geliştirilmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunur (Schăffner, 2012, s. 361).

Metinlerarasılığın çeviribilim açısından incelenmesi her iki alanın da gelişimi açısından önem taşımaktadır. Alawi'nin vurguladığı gibi metinlerarası unsurların çevirisi üzerine düşünmek çeviri eylemini daha yaratıcı, anlaşılır ve ulaşılabilir kılar (Alawi, 2010, s. 2451). Hiçbir metnin orijinal olmadığı, her metnin kendinden önceki metinlerin yeniden düzenlenmesi olduğu kabul edilirse çevirmenler açısından metinlerarasılığın bilincinde olmanın önemi anlaşılabilir. André Lefevere, “Çeviri, elbette ki, kaynak metnin bir yeniden yazmasıdır” der (Lefevere, 1992, s. VII). Yeniden yazım bağlamında değerlendirildiğinde kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişki kendi içerisinde halihazırda metinlerarası bir ilişkidir. Dolayısıyla kaynak metin metinlerarası göndergeler barındırıyorsa bu göndergelerin çevirisi metinlerarası ilişki içinde metinlerarası bir ilişki oluşturmaktadır.

Metinlerarası unsurların bulunduğu metinlerin çevirisi daha zorlayıcı olabilmektedir. Çevirmen kaynak metni tam olarak anlamalı, kaynak metin ve erek metin arasında aracı rolünü üstlenmelidir (Yong ve Yi, 2020, s. 1107). Erek metindeki göndergeler okur tarafından anlaşılamayabilir. “Metinlerarasılık çevirilerin üretimi ve alımlanması için merkezi bir öneme sahiptir. Ancak çoğu yabancı metinlerarası unsuru herhangi bir bütünlükle çevirme olanağı veya kesinlik neredeyse hiç olmayacak kadar sınırlıdır. Sonuç olarak, bu metinler erek dilde genellikle benzer ama nihayetinde farklı metinlerarası ilişkilerle değerştirilir” (Venuti, 2009, s. 157). Venuti'ye göre çevirmen kadar okurun da metinlerarasılık konusunda farkındalığı olması önem taşımaktadır: “Metinlerarasılık araştırması hem okurların kısmen yabancı metinden bağımsız olan çevirileri çeviri olarak okuma yöntemlerini geliştirmelerini hem de çevirmenlerin uygulamalarındaki yorumsal hareketleri ve sözel seçimleri arasındaki bağlantıyı keşfetmelerini sağlayacak kuramsal bir bireysel farkındalık geliştirmelerini gerektirir” (Venuti, 2009, s. 158). Dolayısıyla, metinlerarası unsurların çevirisinde, çevirmen ve okurun alımlama ve yorumlamasının göz ardı edilmesi mümkün değerildir. Çeviri bir yorum ve yeniden yazım süreci olduğundan özgün metnin tam eşdeğeri olmasını beklemek çeviri ediminin doğası ile ters düşmektedir.

Göndergelerin olduğu gibi çevrilmesi ya da ek notlarla açıklanmaya çalışılması okur açısından rahatsız edici olabilir. Bu nedenle çevirmenin metne uygun bir yöntem belirlemesi önem taşımaktadır (Salo-ojo, 2004, s. 5). Sözü edilen nedenlerle düz metin çevirisinden daha zorlayıcı ve uzmanlık gerektiren metinlerarası unsurların çevirisi sorunsal özellikle postmodern romanların çevirisinde ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında postmodern eserlerin metinlerarasılık-çeviribilim ilişkisinin incelendiği çalışmalar için uygun kaynak oluşturduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, Kurt Vonnegut'a ait postmodern bir roman olan *Mezbaha 5*'in orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye çevirisinde yer alan göndergelerin çevirileri metinlerarasılık-çeviribilim ilişkisi bağlamında incelenecektir. Çalışma, kaynak eserin aynı erek dilde farklı zamanlarda, farklı çevirmenler yapılan üç çevirisine odaklandığından yeniden çeviri çalışmaları kapsamına dahil edilebilir. Yeniden çeviri, genel olarak daha önceden çevrilmiş olan bir yapının aynı dilde, aynı zaman dilimi içerisinde ya da farklı dönemlerde yeniden çevrilmesi olarak tanımlanmaktadır. "Yeniden çeviriler değişiktirler çünkü çevrildikleri zamanlar farklıdır" (Gambier, 1994, s. 413; Akt. Taş, 2015, s. 13). Yeniden çeviri çalışmaları 1990'lı yıllarda, kaynak metin ile erek kültürdeki yeniden çevrilmiş metinlerin dilsel özelliklerinin kıyaslanması ve farklılıkların açıklanması düşüncesini yabancılaştırma/yerleştirme, gelişim/ilerleme, kaynak/erek odaklı çeviri gibi kavramlarla ilişkilendirerek açıklama çabasıdır (Taş, 2015, s. 11). Yeniden çeviri çalışmalarında, çeviriler arasındaki zaman farkı, çevirmenin yenilik getirme isteği, erek dilde ve kültürde güncelleme ihtiyacı gibi etmenlerin belirleyici olduğu söylenebilir.

İncelemede yer verilecek göndergeler edebi eserlere yapılan anıştırma ve göndermelerle sınırlandırılmıştır. Çalışmada eserin E Yayınları tarafından 1975 yılında basılan ve Ali Şan tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirisi, 2015 yılında April yayınları tarafından basılan Algan Sezgintüredi'ye ait Türkçe çevirisi ile 2021 yılında Can Yayınları tarafından basılan ve çevirisi Hamdi Koç'a ait olan üç çeviri eser temel alınmıştır. Eserin M. Barlas Çevikus tarafından çevrilen ve Dost Kitabevi'nin 2007 yılına ait baskısı tükendiğinden çalışmada yer verilememiştir.

2. Kurt Vonnegut ve *Mezbaha 5*

Amerikalı yazar Kurt Vonnegut Jr.'ın eseri *Mezbaha 5*: ya da *Çocukların Haçlı Seferi, Ölümle Zoraki Dans* (Slaughterhouse-Five: or the Children's Crusade, A Duty Dance with Death), postmodern bir hiciv romanı olarak nitelendirilmektedir. Romanın başkarakteri Billy Pilgrim bir Amerikan askeridir. II. Dünya Savaşı'nda Dresden'in bombalanışı sırasında bir mezbahada kapalı kalmıştır. Bu sayede bombardımandan sağ kurtulur ancak yaşadıkları nedeniyle zaman algısı karışır. Roman, Tralfamador adlı bir gezegenden gelenler tarafından kaçırıldığını ve zamanda yolculuk ettiğini düşünen Billy'nin parçalanmış yaşantısını konu edinir. Vonnegut'un en ünlü romanı olan *Mezbaha 5*, aynı zamanda otobiyografik özellikler barındırmaktadır. Vonnegut'un kendisi de Dresden bombardımanına şahit olmuştur.

İlk kez 1969 yılında yayımlanan roman metinlerarası unsurlar bakımından oldukça zengindir. Romanda, edebiyat eserlerinden gazetelere, sinemadan tiyatroya, İncil'den popüler şarkılara, yazarlardan politikacılara, tarihi olaylardan güncel olaylara kadar pek çok gönderge bulunmaktadır. Jadwe'nin de belirttiği gibi *Mezbaha 5* homojen bir anlatı olmadığından tüm bu metinlerarası unsurların tek bir metinsel paradigma oluşturmadığı görülmektedir. Anlatım olarak *Mezbaha 5* otobiyografi ve kurgunun paralel olarak yer aldığı bir romandır. Bu açıdan bakıldığında otobiyografik bölüm ve kurgu bölümde kullanılan metinlerarası unsurların amaçlarını da farklı olduğu anlaşılmaktadır (Jadwe, 2009, s. 34). Kurgu bölümdeki metinlerarası göndergeler Billy karakterine ve onun dünyasına yönelikken, otobiyografik olarak tanımlanabilecek bölümde alıntılar gerçek yaşam ile kurgu arasında bağlar kurmaya yöneliktir. Jadwe'ye göre, Vonnegut bu bölümde yer verdiği metinlerarası unsurlarla okuyucuyu yazma sürecine dahil etmekte, kendisinin Dresden ve savaş üzerine yazarken yaşadığı duygu durumunu okura da yaşatmaktadır (a.g.e, 35).

3. Mezbaha 5 çevirilerinde metinlerarası unsurları çevirisi

Romanda yer alan ilk edebi gönderge, Goethe'ye yöneliktir. Bu alıntı romanda belirtilmemekle birlikte Goethe'nin otobiyografisinden alınmıştır. Goethe'nin, Yedi Yıl Savaşı'nda harabeye çevrilen Dresden'i ziyaret ettiği zaman söyledikleri, Vonnegut, tarafından Dresden'in İkinci Dünya Savaşı sırasında bombalanması ile özdeşleştirilmiştir.

The devastation of Dresden was boundless. When Goethe as a young student visited the city, he still found sad ruins 'Von der Kuppel der Frauenkirche sah ich diese leidigen Trümmer zwischen die schone städtische Ordnung hineingesät; da rühmte mir der Küster die Kunst des Baumeisters, welcher Kirche und Kuppel auf einen so unerwünschten Fall schon eingerichtet und bombenfest erbaut hatte. Der gute Sakristan deutete mir alsdann auf Ruinen nach allen Seiten und sagte bedenklich lakonisch: Das hat her Feind gethan!' (Vonnegut, 1999, s. 10).

Görüldüğü gibi Vonnegut, Goethe'nin sözlerini Almanca orijinali ile alıntılanmıştır. Bazı eleştirmenler yazarın Almanca'yı kasıtlı olarak kullandığını, okurda Almancanın Nazileri çağrıştıran etkisini kullanarak rahatsızlık yaratmaya çalıştığı yorumunu yapmaktadır. Savaşın yıkıcı yönünü gösteren bu alıntı 'düşmanın' dili ile verilerek bir tezat yaratıldığı söylenebilir. Eserin her iki çevirisinde de bu bölüm bütünüyle Türkçeye çevrilmiştir.

DRESDEN KORKUNÇ BİR BİÇİMDE YAKILIP YIKILDI. GOETHE, GENÇ BİR ÖĞRENCİYKEN ŞEHRİ ZİYARET ETTİĞİNDE, HÂLÂ GÖRÜLEN ACINACAK HALDEKİ YIKINTILARLA KARŞILAŞTI:

«FRAUENKİRCHENİN KUBBESİNDEN ŞEHRİN O CANIM DÜZENİNİN ORTASINA SERPİŞTİRİLMİŞ, ACINACAK HALDEKİ YIKINTILARI GÖRÜYORDUM; BU ARADA KİLİSE HADEMESİ, KİLİSEYİ VE KUBBESİNİ HİÇ İSTENMEYECEK BİR FELAKETE KARŞI KORUMAYI AKIL EDEBİLEN VE BUNLARI MERMİLERİN YIKAMAYACAĞI BİR SAĞLAMLIKTA YAPAN MİMARIN YETENEĞİNİ ÖVÜYORDU, İYİ YÜREKLİ HADEME HER YANDAKİ YIKINTILARI BANA GÖSTEREREK, DÜŞÜNCELİ DÜŞÜNCELİ ŞU SÖZLERİ SÖYLEYİ: 'İŞTE, DÜŞMANIN YAPTIĞI!'» (Vonnegut, 1975, s. 32-33).

"Dresden mahvolmuştu. Goethe öğrenciliği sırasında kenti ziyarete gittiğinde dahi acıklı harabelerle karşılaşmıştı: Frauenkirche'nin kubbesinden güzelim kent düzeni arasında korkunç harabeler gördüm: bu arada zangoç bana, bu kilise ve çatıyı bombardmana dayanıklı inşa eden üstadın sanatını övüyordu. Darken çevremizi saran harabeleri işaret etti ve düşünceli bir vurguyla, "Bunları yapan, düşmandı," dedi (Vonnegut, 2015, s. 26-27).

Dresden'in yıkımı sınırsızdı. Goethe genç bir öğrenciyken şehri ziyaret ettiğinde hala hüznü harabeler olduğunu gördü: „Von der Kuppel der Frauenkirche sah ich diese leidigen Trümmer zwischen die schone städtische Ordnung hineingesät; da rühmte mir der Küster die Kunst des Baumeisters, welcher Kirche und Kuppel auf einen so unerwünschten Fall schon eingerichtet und bombenfest erbaut hatte. Der gute Sakristan deutete mir alsdann auf Ruinen nach allen Seiten und sagte bedenklich lakonisch: Das hat her Feind gethan!“ (Vonnegut, 2021, s. 27).

İlk iki çeviride alıntının tamamen Türkçeye çevrilmesi Türk okurların metni anlamasını kolaylaştırmış ancak Vonnegut'ın Almanca sözlerle vermek istediği etkiyi aktaramamıştır. Hamdi Koç ise Goethe'ye ait Almanca ifadeyi eserin orijinalinde olduğu gibi aktarmıştır. Ali Şan'nın çevirisinde bu ve bundan sonra metinde yer alan tüm göndermelerin büyük harfle yazılmış olması dikkat çekicidir.

Vonnegut'ın göndermede bulunduğu bir diğer yazar Theodore Roethke'dir. Roethke'nin *Words for the Wind* (Rüzgâr İçin Sözler) adlı kitabından "The Waking" (Uyanış) adlı şiire gönderme yapılmaktadır. Romanda Billy uçak yolculuğu sırasında okumak için yanına aldığı iki kitaptan söz eder, bunlardan ilki Roethke'nin kitabıdır:

I had two books with me, which I'd meant to read on the plane. One was Words for the Wind, by Theodore Roethke, and this is what I found in there:

I wake to sleep, and take my waking slow.

I feel my fate in what I cannot fear.

I learn by going where I have to go. (Vonnegut, 1999, s. 11).

Kitaptan seçilen şiir, Billy'nin zaman içinde yaptığı yolculukları ima etmek için kullanılmıştır. Billy de uyuyup uyanmak gibi şimdiki zamanda, gelecekte veya geçmişte olabilmektedir. Alıntının Türkçe çevirisi bütün olarak bakıldığında kaynak metin ile eşdeğerlik taşımaktadır.

Yolda okumak niyetiyle iki kitap almıştım.

Biri, Theodore Roethke'nin RÜZGARA SAVRULAN

SÖZLER'iydi ve içinde şunları buldum:

UYKUYA UYANIYORUM, **UYANDIRMADAN**

UYANIŞ!,

KORKTUĞUMUN İÇİNDE YOKLUYORUM

Y A Z G I M I.

GİDEREK ÖĞRENİYORUM GİTMEM

GEREKEN YERİ (Vonnegut, 1975, s. 35).

Göndergenin çevirisinde sorunlu olan bir nokta “take my waking slow” dizesinin “uyandırmadan uyanış” şeklinde çevrilmiş olmasıdır. Daha eşdeğer bir çeviri “yavaş yavaş uyanıyorum” ya da “uyanmaya acele etmiyorum” olarak düşünülebilir. Sezgintüredi'nin çevirisinde “uyanışımı yavaştan alıyorum”, Koç'un ise “uyanışımı ağırdan alıyorum”, ifadelerini kullanarak edimsel eşdeğerliği yakaladığı görülmektedir.

Uçakta okumak üzere iki kitap almıştım yanıma. Biri, Theodore Roethke'nin *Rüzgar İçin Sözler*'iydi. Şunu buldum içinde:

*Uykuya uyanıyor ve **uyanışımı yavaştan alıyorum***

Korkmayacağım şeyde kaderimi yokluyorum.

Gitemem gereken yeri, giderek öğreniyorum. (Vonnegut, 2015, s. 29).

Yanımda iki kitap vardı, uçakta okurum diyordum. Biri, Rüzgara Kelimeler'di, Theodor Roethke'nin. Bu dizeleri o kitapta buldum:

*Uykuya uyanıyorum, **uyanışımı ağırdan alıyorum.***

Kaderimi seziyorum korkmadığım şeyin içinde.

Git gide gitmem gereken yeri buluyorum. (Vonnegut, 2021, s. 30).

Billy'nin uçakta okumak için yanına aldığı diğer kitap ise Erika Osirovsky'nin *Céline and his Vision* adlı romanıdır. Vonnegut'un kendi karakteri Billy ve Ostrovsky'nin karakteri Celine arasında kurmak istediği benzerlik Türkçe çeviride de hissedilmektedir. Billy ve Celine savaşta aldıkları fiziksel ve psikolojik hasarla zaman ve ölüm konularına takılıp kalmış iki karakterdir. Erika Osirovsky, yazar Louis Ferdinand Céline'nin yaşamından etkilenerek yazdığı romanında, I. Dünya Savaşı sırasında başından yaralanan Céline adlı bir Fransız askeri anlatmaktadır.

My other book was Erika Ostrovsky's *Céline and His Vision*. Céline was a brave French soldier in the First World War-until his skull was cracked. After that he couldn't sleep, and there were noises in his head. He became a doctor, and he treated poor people in the daytime, and he wrote grotesque novels all night. No art is possible without a dance with death, he wrote. The truth is death, he wrote. I've fought nicely against it as long as I could... danced with it, festooned it, waltzed it around... decorated it with streamers, titillated it...

Time obsessed him. Miss Ostrovsky reminded me of the amazing scene in Death on the Installment Plan where Céline wants to stop the bustling of a street crowd. He screams on paper, “Make them stop... don't let them move anymore at all... There, make them freeze... once and for all! ... So that they won't disappear anymore!” (Vonnegut, 1999, s. 11).

Öteki kitabım Erika Ostrovsky'nin CELİNE VE SEZGİSİ'ydi. Celine Birinci Dünya Savaşında kafası kırılana dek yiğit bir Fransız askeri olmuştu. Bu olaydan sonra uyku uyuyamadı ve kafasının içi gürültüyle çınladı durdu. Doktor oldu, gündüzleri yoksullara baktı ve geceleri garip romanlar yazdı, ölümle dansetmeden sanat manat yapılamaz, diye yazıyordu. GERÇEK ÖLÜMDÜR, diyordu. ONA KARŞI EFENDİCE SAVAŞTIM, ELİMDEN GELDİĞİ KADAR... EĞLENDİM, ONUNLA KAFA ÇEKTİM, DANSETTİM, İŞTAHLANDIRDIM MÜMKÜN OLDUĞUNCA!... SÜSLEDİM, GIDIKLADIM?... Zaman kafasını kurcalıyordu. Miss Ostrovsky KREDİLİ ÖLÜM (Mort à Credit) de, Celine'nin caddeleri kalabalığın hareketinin durmasını dilediği şaşırtıcı bölümü hatırlatıyordu.

Celine, kâğıt üzerinde haykırıyordu: DURSUNLAR,.. HİÇ KIPIRDAMASINLAR ARTIK! ŞÖYLE BİR YERLEŞSİNLER!.. HİÇ KIPIRDAMAMAK ÜZERE!.. BİR DAHA GÖRÜLMESİN GİTTİKLERİ (Vonnegut, 1975, s. 36).

Yanıma aldığım diğer kitap, Erika Ostrovsky'nin Céline and His Vision'ıydı. Céline, Birinci Dünya savaşı sırasında kafası çatlayana dek cesurane çarpışmış bir askerdi. Sonrasında uykusuzluğa yakalandı; kafasının içinde sesler vardı. Doktor oldu; gündüzleri fukaraya baktı ve geceleri grotesk romanlar yazdı. Ölümle dans etmeden sanat imkânsızdır, diye yazdı.

Hakikat, ölümdür, diyordu. Elimden geldiğince mücadele ettim kendisiyle (...) dans ettim ölümle; bezedim, süzülüm etrafında ölümün (...) flamlarla süsledim, gıdıkladım ölümü...

Zamana saplantılıydı. Miss Ostrovsky bana, Death on the Installment Plan'de Céline'in sokaktaki kalabalığın hayhuyunu susturmak istediği sahneyi hatırlattı. Kağıt üstünde şöyle haykırıyordu Céline: *Dursunlar (...) Hiç kımıldamasınlar bir daha (...) İşte böyle; donuversin hepsi (...) Hepsini birden! (...) Ki bir daha kaybolmasınlar!* (Vonnegut, 2015, s. 29).

Öbür kitabım, Erika Ostrovsky'nin *Céline ve Hayat Görüşü*'ydü. Céline, Birinci Dünya Savaşı'nda sırasında cesur bir Fransız askeriydi- ta ki kafası kırılana kadar. Ondan sonra uyuyamaz oldu, kafasında hep sesler vardı. Doktor oldu, gündüzleyin fakirlere, gece boyu grotesk romanlar yazdı. Ölümle dans etmeden sanat yapmak mümkün değildir, diye yazdı.

Gerçek ölümdür, diye yazdı. Ölüme karşı elimden geldiği sürece mücadele verdim ... ölümle dans ettim, ölümü başıma tac ettim, döne döne oynadım ölümle... ölümü kurdelelerle süsledim, okşadım...

Zamanı kafaya takmıştı. Miss Ostrovsky bana, Taksitle Ölüm'deki o muazzam sahneyi hatırlattı, hani Céline sokaktaki kalabalığın koşuşturmasını durdurmak ister ya. Kağıt üstünde haykırır, *Durdur şunları ... artık hareket etmesinler... Hadi dondur şunları ... ilelebet ... Ki artık yok olmaları gerekmesin!* (Vonnegut, 2021, s. 30).

Görüldüğü gibi Céline ile ilgili alıntıda her üç çevirmen de bazı farklarla eşdeğerliği sağlamıştır. Şan'ın çevirisinde Ostrovsky'nin eserinin adını “Céline ve Sezgisi” olarak Türkçeye çevirdiği ve Céline'in eserinin İngilizce çevirisi olan ve kaynak metinde yer alan “Death on the Installment Plan” başlığını değil, eserin Fransızca orijinal adı olan “Mort à Credit”i kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Sezgintüredi, hem Ostrovsky'nin hem de Céline'in eserlerinin başlıklarını kaynak metinde yer aldığı şekliyle İngilizce olarak yer vermiştir. Koç ise çevirisinde, Ostrovsky'nin eserinin adını *Céline ve Hayat Görüşü*, Céline'in eserini ise *Taksitle Ölüm* olarak Türkçeye çevirmeyi tercih etmiştir.

Romanda alıntılanan bir sonraki kitap, kaldığı otel odasında Billy'nin eline geçen İncil'dir. İncil'den yapılan alıntıda da yıkım vurgulanmaktadır, Vonnegut'ın Sodom ve Gomora'nın helak edilmesi öyküsüne yine İkinci Dünya Savaşı ile ilişkilendirmek amacıyla yer verdiği düşünülebilir.

I looked through the Gideon Bible in my motel room for tales of great destruction. The sun was risen upon the Earth when Lot entered into Zoar, I read. Then the Lord rained upon Sodom and upon Gomorrah brimstone and fire from the Lord out of Heaven; and He overthrew those cities, and all the plain, and all the inhabitants of the cities, and that which grew upon the ground. So it goes.

Those were vile people in both those cities, as is well known. The world was better off without them. And Lot's wife, of course, was told not to look back where all those people and their homes had been. But she did look back, and I love her for that, because it was so human.

She was turned to a pillar of salt. So it goes.

People aren't supposed to look back. I'm certainly not going to do it anymore.

I've finished my war book now. The next one I write is going to be fun.

This one is a failure, and had to be, since it was written by a pillar of salt. (Vonnegut, 1999, s. 11-12).

Billy, Sodom ve Gomora'nın yok oluşuna şahit olan Lut'un karısı ile kendisini özdeşleştirmektedir. Billy de Dresden'in yok oluşuna şahit olmuştur. Lut'un karısı gibi yok olan şehre dönüp bakmaması, yani geçmişe dönüp bakmaması gerektiğini düşünür.

Büyük yıkım öyküleri peşinde motel odasındaki Kutsal Kitap'ı karıştırdım durdum. VE LUT, TSOAR'A GELDİĞİ ZAMAN, GÜNEŞ YER ÜZERİNE DOĞMUŞTU. VE RAB, SODOM ÜZERİNE VE GOMORRA ÜZERİNE GÖKLERDEN KÜKÜRT VE ATEŞ YAĞDIRDI. O ŞEHİRLERİ,

BÜTÜN OVAYI VE ŞEHİRLERDE OTURANLARIN HEPSİN! VE TOPRAĞIN BİTKİLERİN! YOK ETTİ. Hayat bu.

İki şehrin halkı ahlaksız kişilerdi, bu iyi biliniyor. Onlardan kurtulan yeryüzü çok daha iyidir. Ve Lut'un karısı, biliniyor ki dönüp bu insanlara ve yıkık evlerine bakmama emrini aldı. Ama kadın başını arkaya çevirdi, onu bundan ötürü seviyorum çünkü yaptığı öyle insancaydı ki. Bu nedenle de tuzdan bir heykele döndürüldü.' Hayat bu.

Geriyeye bakmak yapılacak şey mi? Bir daha bunu kesinlikle tekrarlamayacağım. Şimdi savaşla ilgili kitabımı bitirdim. Bundan sonra yazacağım daha eğlendirici olacak, **Bu başarısız; önceden biliniyordu, tuzdan bir heykelin eseri olduğuna göre** (Vonnegut, 1975, s. 37).

Motel odamda büyük yıkım öyküleri için İncil'e bakmıştım: Lut, Soar'a vardığında güneş doğmuştu. Rab, Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. Bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti.

Gayet iyi bilindiği üzere her iki kentin sakinleri, ahlaksız kimselerdi. Dünya onlarsız çok daha iyiydi.

Tabii Lut'un karısına tüm bu insanların ve evlerin bulunduğu tarafa, ardına bakmaması söylenmişti. Ama bakmıştı arkasına; bu yüzden bayılıyorum ona; yaptığı son derece insaniydi.

Böylece bir tuz sütununa dönüştürüldü. Falan filan.

Ardına bakmamalı insan. Kesinlikle bakmayacağım artık.

Savaş kitabımı bitirdim. Yazacağım yeni kitap eğlenceli olacak.

Bu kitapsa bir fiyasko ve fiyaskoluğa mecbur çünkü bir tuz sütununun kaleminden çıktı (Vonnegut, 2015, s. 29-30).

Motel odamdaki Gideon İncil'ine göz gezdirip büyük yıkım hikayeleri aradım. *Lut So-ar'a girdiği zaman güneş dünya üzerinde yükseldi*, diye okudum. *Sonra Tanrı Sodom'a ve Gomora'ya gökten kükürt ve ateş yağdırdı; bu şehirleri yerle bir etti ve bütün ovayı ve o şehirlerin halkını ve yerde yetişen her şeyi.*

Oluyor işte.

Her iki şehrin halkının da içleri kötüydü. Herkesin malumu olduğu üzere. Dünya onlarsız daha iyi bir yerdi.

Lut'un karısına, tabii, bütün o insanların evlerinin bulunduğu yer kastedilerek geriye bakmaması söylendi. Ama kadın tuttu, geriye baktı, onu bu yüzden seviyorum, çünkü çok insanca.

Derken kadın tuz sütununa dönüştürüldü. Oluyor işte.

İnsanlar geriye baksın istenmiyor. Elbette bir daha ben de bakmayacağım.

Savaş kitabımı artık bitirdim. Bundan sonra yazacağım kitap eğlenceli olacak.

Bu kitap iyi olmadı, iyi olmamaya mecburdu, çünkü bir tuz sütunu tarafından yazıldı
(Vonnegut, 2021, s. 31).

Billy, Lut'un karısı gibi arkasına baktığı için kendisinin de bir tuz sütununa dönüştüğünü ima etmektedir. Şan'ın çevirisinde yer alan "Bu başarısız; önceden biliniyordu, tuzdan bir heykelin eseri olduğuna göre" ifadesi yazarın ima etmek istediği düşünceyi tam olarak yansıtamamıştır. Sezgintüredi ise erek cümleyi "Bu kitapsa bir fiyasko ve fiyaskoluğa mecbur çünkü bir tuz sütununun kaleminden çıktı" şeklinde çevirmiştir. Sezgintüredi'nin ifadesinin de yeterince anlaşılır olmadığı görülmektedir. Bu durum metinlerarası göndermelerin çevirisinin ne denli zor olduğunu örneklendirmektedir. Öte yandan, Koç'un "Bu kitap iyi olmadı, iyi olmamaya mecburdu, çünkü bir tuz sütunu tarafından yazıldı" ifadesinin eserdeki metaforik kullanımı yansıtmaya yakın olduğu görülmektedir.

Romanda, Billy'nin kendisinin seçtiği veya tesadüfen karşısına çıkan tüm kitapların bir biçimde savaşla ilgili olduğu dikkat çekmektedir. Billy'nin bir bekleme odasında bulduğu kitap gerçek bir olaya dayanan *Er Slovik'in İdamı* adlı kitaptır. Vonnegut'ın eserinde yer verdiği göndermelerle savaş karşıtı görüşlerini yansıttığı görülmektedir:

Billy sat down in a waiting room. He wasn't a widower yet. He sensed something hard under the cushion of his overstuffed chair. He dug it out, discovered that it was a book, *The Execution of Private Slovik*, by William Bradford Huie. It was a true account of the death before an American fixing squad of private Eddie D. Slovik, 36896415, the only American soldier to be shot **for cowardice** since the Civil War. So it goes.

Billy read the opinion of a staff judge advocate who reviewed Slovik's case, which ended like this: He has directly challenged the authority of the government, and future discipline depends upon a resolute reply to this challenge. If the death penalty is ever to be imposed for desertion, it should be imposed in this case, not as a punitive measure nor as retribution, but to maintain that discipline upon which alone an army can succeed against the enemy. There was no recommendation for clemency in the case and none is here recommended. So it goes (Vonnegut, 1999, s. 21).

Billy gidip bir bekleme odasında oturdu. Daha dul kalmamıştı, iskemlesinin fazlaca şişkin yastığı altında sert bir şey hissetti. Bulduğunu çıkardı, William Bradford Huie'nin *ER SLOVİK'İN KURŞUNA DİZİLİŞİ* adlı kitabı olduğunu gördü. İkinci sınıf er, 36896415 Eddie D. Slovik'in, **iç savaştan bu yana kaçıdığı için** kurşuna dizilen tek Amerikan askerinin gerçek hikâyesi. Hayat bu.

Slovik dâvasını yeniden gözden geçiren bir askeri yargıcin görüşünü öğrendi. Adamın sözleri şöyle son buluyordu: HÜKÜMET OTORİTESİNE AÇIKÇA MEYDAN OKUDU, HER TÜRLÜ DİSİPLİNİN KADERİ BÖYLESİ BİR KIŞKIRTI KARŞISINDA GÖSTERİLEN SERTLİĞE BAĞLIDIR. SAVAŞTAN KAÇILDIĞI İÇİN ŞİMDİYE DEK HİÇ ÖLÜM CEZASI VERİLMEDİYSE BİLE, BU DURUMDA VERİLMESİ GEREKİYOR, CEZALANDIRMA YÖNÜNDE DEĞİL, BİR ORDUNUN DÜŞMANI YENMESİNİ SAĞLAYAN DİSİPLİNİ YERLİ YERİNDE TUTMAK İÇİN. YARGILAMA SIRASINDA HAFİFLETİCİ SEBEPLER ÖNE SÜRÜLMEDİ, BİZ DE AYNI ŞEYİ DÜŞÜNÜYORUZ. Hayat bu. (Vonnegut, 1975, s. 65-66).

Bekleme odasında oturuyordu Billy. Dul değildi henüz. Dolgusu bol koltuk minderinin altında sert bir şey hissetti. Kaldırdı, baktı ve William Bradford Huie'nin yazdığı *Er Slovik'in İdamı* adlı kitabı buldu. Kitap, **İç Savaş'tan sonra ödleklilik suçuyla** kurşuna dizilen tek Amerikan askerinin, 36896415 sicil numaralı Er Eddie D. Slovik'in gerçek öyküsünü anlatıyordu. Falan filan.

Billy, Slovik'in davasını gözden geçirmiş adli müşavirlerden birinin görüşlerini okudu. Şöyle bitiyordu: *hükümet otoritesine doğrudan meydan okumuştur ve disiplin geleceği, işbu meydan okuyuşa verilecek kararlı, sert cevaba bağlıdır. Asker kaçaklığına karşı ölüm cezası verilecekse ne cezai tedbir ne de misilleme babında ama esasen bir ordunun düşmanın yenmesini tek başına sağlayabilecek bu disiplinin korunabilmesi adına bu davada verilmelidir. Davada sanığa karşı merhamet talep edilmemiştir ve burada da edilmemektedir.* Falan filan. (Vonnegut, 2015, s.47-48).

Billy bekleme odasında oturdu. Henüz dul değildi. Fazla şişkin koltuğunun minderi altında sert bir şey hissetti. Arandı, eline bir kitap geldi, *Er Slovik'in İdamı*, yazar Bradford Huie. **İç savaş'tan beri korkaklık sebebiyle** kurşuna dizilen tek Amerikan askeri olan 36896415 numaralı Er Eddie D. Slovik'in Amerikan idam mangası önündeki ölümünün gerçekçi hikayesini anlatıyordu. Oluyor işte.

Billy Slovik'in davasını inceleyen bir ordu vekilinin görüşünü okudu, şöyle bitiyordu: *Kendisi devletin egemenliğini doğrudan inkâr etmiş, oysa gelecekte disiplinin temini bu inkara kararlı bir cevap verilmesine bağlıdır. Eğer askerden kaçmak sebebiyle bir kez bir ölüm cezasına hükmedilecekse o hükmün verileceği dava bu davadır, caydırıcı tedbir veya intikam babında değil, bir ordunun yegâne teminatı olan disiplini idame ettirmek için. Davada af tavsiye edilmemiştir, biz de burada tavsiye etmeyiz.* Oluyor işte. (Vonnegut, 2021, s. 51-52).

Şan'ın çevirisi bütün olarak orijinaline eşdeğer olmakla birlikte, (...) *Eddie D. Slovik'in, iç savaştan bu yana kaçtığı için kurşuna dizilen tek Amerikan askerinin gerçek hikâyesi* ifadesi anlam kargaşası yaratmaktadır. Slovik'in İç Savaştan beri askerden kaçmakta olduğu yanlışlığına düşülebilir oysa İngilizce metinde Slovik'in İç Savaştan bu yana kurşuna dizilen tek Amerikan askeri olduğu vurgulanmak istenmektedir. Bu cümleyi Sezgintüredi'nin "İç Savaş'tan sonra **ödleklik suçuyla** kurşuna dizilen tek Amerikan askerinin", Koç'un ise "**İçsavaş'tan beri korkaklık sebebiyle** kurşuna dizilen tek Amerikan askeri olan" olarak çevirmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Mezbaha 5'in Dresden bombardımanından hareketle yazıldığı göz önüne alındığında, eseri en iyi yansıtan göndergelerden birinin 9. bölümdeki David Irving'in eserine yapılan gönderme olduğu söylenebilir. Romanda, İngiliz yazar David Irving'in *Dresden'in Yok Edilişi* adlı kitabının Amerikan baskısında yer alan önsözlerden yapılan alıntılarla Amerikan generallerinin Dresden'in bombalanışına ve dolayısıyla İkinci Dünya Savaşına yaklaşımları sergilenmek istenmiştir.

I find it difficult to understand Englishmen or Americans, who weep about **enemy civilians who were killed** but who have not shed a tear for our gallant crews lost in combat with a cruel enemy, wrote his friend General Eaker in part. I think it would have been well for Mr. Irving to have remembered, when he was drawing the frightful picture of the civilian killed at Dresden, that V-1's and V-2's were at that very time failing on England, killing civilian men, women and children indiscriminately, as they were designed and launched to do. It might be well to remember Buchenwald and Coventry, too Eaker's foreword ended this way I deeply regret that British and U.S. bombers killed 135,000 people in the attack on Dresden, but I remember who started the last war and I regret even more the -loss of more than 5,000,000, Allied lives in the necessary effort to completely defeat and utterly destroy Nazism. So, it goes (Vonnegut, 1999, s. 76-77).

ÖLEN SİVİL DÜŞMANLARA ACIYAN, AMA ACIMASIZ BİR DÜŞMANLA SAVAŞIRKEN YOK OLAN KAHRAMAN UÇUCULARIMIZA TEK DAMLA GÖZYAŞI DÖKMİYEN ŞU İNGİLİZLER YA DA AMERİKALILARI ANLAŞILMASI GÜÇ BULUYORUM, diye yazıyordu bir yerde dostu General Eaker. MR. IRVING'İN, DRESDEN HALKININ ÖLÜMÜYLE İLGİLİ KORKUNÇ BİR TABLO ÇİZERKEN, AYNI ANDA V1'LERLE V2'LERİN İNGİLTERE ÜZERİNE YAĞDIRDIĞINI, AYIRIM YAPMAKSIZIN SİVİLLERİ, ERKEKLERİ, KADINLARI VE ÇOCUKLARI ÖLDÜRDÜĞÜNÜ, ZATEN BU İŞ İÇİN YAPILIP ATILDIKLARINI HATIRINA GETİRMESİ GEREKTİĞİNDE DİRETİYORUM BUCHENWALD VE COVENTRY'Yİ HATIRLAMAK DAHA İYİ OLUR. (Vonnegut, 1975, s. 242).

Ölen sivillere ağlayıp gaddar düşmanla çarpışırken can veren yiğitlerimizin ardından tek bir damla gözyaşı dökmeyen Amerikalı ve İngilizleri anlamakta güçlük çekiyorum, diye yazmıştı arkadaşı General Eaker. *Mr. Irving Dresden'de öldürülen sivillere dair korkunç manzarayı resmederken aynı sıralarda İngiltere'ye yağan V-1 ve V-2'lerin sivil erkek, kadın ve çocukları, tasarlandıkları ve fırlatıldıkları amaçla ayırım gözetmeksizin öldürüldüğünü hatırlasaymış iyi edermiş bence. Buchenwald ve Coventry'yi hatırlamak da fayda getirebilirdi* (Vonnegut, 2015, s. 158).

Ölen düşman sivilleri için ağlayan ama zalim bir düşmanla girdikleri çatışmada kaybettiğimiz kahraman personelimiz için gözyaşı dökmeyen İngilizleri ve Amerikalıları anlamakta zorlanıyorum, diye yazıyordu arkadaşı General Eaker özetle. *Kanımca Mr. Irving Dresden'de ölen sivillerin ürpertici resmini çizerken V-1 ve V-2'lerin o sırada İngiltere'ye düşmekte olduğunu, sivil erkek ve kadınları ve çocukları ayırım gözetmeksizin öldürdüklerini, çünkü öldürmek için tasarlanmış ve fırlatılmış olduklarını hatırlasa iyi ederdi. Buchenwald ve Coventry'yi hatırlamak da faydalı olabilir* (Vonnegut, 2021, s. 108).

Tarihi bir olaya ait verilere ve yorumlara dayanan alıntının çevirisinin örneklenen tüm çevirilerinde özenli bir biçimde yapıldığı ve eşdeğer olduğu görülmektedir. Sezgintüredi'nin, kaynak metinde, "enemy

civilians who were killed” olarak yer alan ifadedeki “enemy” (düşman) sözcüğüne yer vermemiş olması anlam kaybına sebebiyet vermektedir. Bu tespit dışında tüm çeviri metinlerin kaynak metin ile okura yönelik amaca ulaşmada eşdeğerlik içinde olduğu söylenebilir.

Romanda edebi eserlere doğrudan alıntı yoluyla yapılan göndergelerin yanı sıra anırtırma yoluyla da pek çok gönderge bulunmaktadır. Çeşitli edebi türlere ait anırtırmalardan en dikkat çekicisi Stephen Crane'in *Red Badge of Courage* (Kızıl Cesaret Nişanı) adlı romanıdır. Crane, romanında Amerikan İç Savaşı'nda ordudan kaçan Henry Felming adlı bir erin iç dünyasını anlatmaktadır. Korkusuna yenildiği için utanç duyan Henry bir savaş yarasına “kızıl bir cesaret nişanına” sahip olmak istemektedir. *Mezbaha 5*'te *Red Badge of Courage*' a, Billy'nin sinir krizi geçirip hastaneye yatırıldığı bölümde yer verilmiştir. Billy'e refakat eden arkadaşı bu kitabı okur.

Derby sat on a three-legged stool. He was given a book to read. The book was *The Red Badge of Courage*, by Stephen Crane. Derby had read it before. Now he read it again while Billy Pilgrim entered a morphine paradise (Vonnegut, 1999, s. 42).

Derby üç ayaklı bir tabureye oturdu. Ona okunacak şey verdiler. Stephen Crane'nin **RED BADGE OF COURAGE**'siydi bu. Derby daha önce okumuştur. Billy morfin cennetine dalıp giderken ikinci kez yutarcasına okuyordu (Vonnegut, 1975, s.134).

Derby, üç bacaklı bir tabureye oturdu. Okusun diye bir kitap vermişlerdi. Kitap Stephen Crane'in eseri *Kanlı Madalya*'ydı. Daha önce okumuştur Derby kitabı. Billy Pilgrim morfin cennetine girerken tekrar okumaya koyuldu (Vonnegut, 2015, s. 89).

Derby, üç ayaklı bir tabureye oturdu. Okusun diye eline bir kitap verildi. Kitap Stephen Crane'in *Cesaret Madalyası*'ydı Derby kitabı daha önce okumuştur. Şimdi bir daha okudu Billy Pilgrim morfin cennetine girdiği sırada (Vonnegut, 2021, s. 101).

Şan'ın çevirisinde Crane'in eserinin adını orijinal haliyle bırakmıştır. Sezgintüredi, Cevdet Yıldız'ın 1999 tarihli çevirisine uygun olarak “*Kanlı Madalya*” eser adını; Koç ise, Nilüfer F. Deriş'in 1958 tarihli çevirisine uygun olarak “*Cesaret Madalyası*” eser adını kullanmayı tercih etmiştir.

4. Sonuç

Çok sayıda metinlerarası unsurun yer aldığı postmodern bir roman olan *Mezbaha 5*'de alıntılama yoluyla yapılan ve bir kısmı bu çalışmada ele alınan metinlerarası göndergelerin yansırı, Üç Silahşörler (Alexandre Dumas), *Sindrella*, *Karamazov Kardeşler* (Dostoyevsky), *Bebekler Vadisi* (Jacqueline Susann), *Oz Büyücüsü* (L. Frank Baum) ve *Tom Amcanın Kulübesi* (Harriet Beecher Stowe) adlı edebi eserlere anırtırma yoluyla gönderme yapılmaktadır. Vonnegut 'ın romanı postmodern özellikler taşıyan, alışılmış roman kalıplarına uymayan bir eser olmasına karşın yer verdiği metinlerarası göndermeler romanın yaratmak istediği anlam doğrultusunda bir bütünlük oluşturmaktadır. Yazarın, yer verdiği metinlerarası unsurlarla okuyucuyu yazma sürecine dahil ettiği anlaşılmaktadır. Romanın kahramanı Billy, savaşta aldığı fiziksel ve psikolojik hasar nedeniyle, zaman ve ölüm konularına saplanıp kalmıştır. Billy'nin kendisinin seçtiği veya tesadüfen karşısına çıkan tüm kitapların bir biçimde savaşla ilgili olduğu görülmüştür. Vonnegut'ın eserinde yer verdiği metinlerarası göndermelerle savaş karşıtı görüşlerini yansıttığı söylenebilir.

Kurt Vonnegut'ın *Mezbaha 5* adlı romanındaki metinlerarası unsurların çevirilerini incelenmesi sonucu, her üç çevirmenin alıntılarının genelinde eşdeğer bir çeviri gerçekleştirdiği görülmüştür. Şan'ın çevirisi ile Sezgintüredi'nin çevirisi arasındaki 40 yıllık, Koç'un çevirisi ile arasındaki 46 yıllık zaman farkı, değişen çeviri anlayışını da gözler önüne sermektedir. Çağdaş çeviri kuramları doğrultusunda metinlerarasılık ve çeviri ilişkisi görünür hale gelmiş, çevirinin, metinlerarası, dillerarası ve kültürlerarası bir edim

olduğu kabul görmüştür. Günümüz çeviri anlayışında erek metnin bir yeniden yazım olarak kabul edildiği ve çevirmenin aynı zamanda yazar olduğu görüşünden hareketle, çeviri edimi sırasında kullanılan sözcüklerin seçimi, ifade biçimleri ve cümle yapılarının bir yazar olarak çevirmenin üslubunu yansıttığı söylenebilir. Metinlerarası unsurların çevirisi, çevirmen açısından çeviri sorunlarını çoğaltırken ortaya çıkan erek metin, erek dilin gelişimine olanak sağlamaktadır. Metinlerarasılığın çeviribilim açısından incelenmesinin her iki disiplinin gelişimi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilay. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Alawi, Nabil (2010). "Intertextuality and Literary Translation between Arabic and English", An-Najah Univ. J. of Res. (Humanities), Vol. 24(8), 2437-2456.
- Osimo, Bruno. (2004). *Çeviri Kursu: 17. Çeviribilim-İkinci bölüm*, (Çev. Nevin Özkan), Erişim: http://courses.logos.it/pls/dictionary/linguistic_resources.cap_1_17?lang=tr,
- Jadwe, Majeed U. (2009). "Intertextuality, Autobiography & the Politics of Narrative Self- Fashioning in Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse- Five*". *مجلة جامعة الانبار للعلوم الانس* ISSN 1995-8463s. 33-46
- Klimovich, N. (2014). "Phenomenon of Intertextuality in Translation Studies". *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 2 (2014 -7) 255-264.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London:Routledge.
- Sabziyeva, M. (2020). *Metinlerarasılık Bağlamında Çeviribilim*. Lambert Academic Publishing.
- Salo-oja, Mari. (2004). "Lost In Translation? Translating allusions in two of Reginald Hill's Dalziel & Pascoe Novels". Master's Thesis Department of English University of Helsinki.
- Schäffner, Christina (2012) Intercultural intertextuality as a translation phenomenon, *Perspectives*, 20:3, 345-364, DOI: 10.1080/0907676X.2012.702402
- Venuti, L. (2009). *Translation, Intertextuality, Interpretation*. *Romance Studies*. c. 27. s. 3:157-173.
- Vonnegut, Kurt, Jr. (1975). *Mezbaha 5: ya da Çocukların Haçlı Seferi, Bir Erin Ölümle Dansı*. (Çev. Ali Şan). İstanbul: E Yayınları
- Vonnegut, Kurt, Jr. (1999). *Slaughterhouse-Five, or The Children's Crusade: A Duty-Dance with Death*. New York: Dell Publishing.
- Vonnegut, Kurt. (2015). *Mezbaha Beş: veya Çocukların Haçlı Seferi, Ölüme Ödenen Bir Dans Borcu*. (Çev. Algan Sezgintüredi). İstanbul: APRIL Yayıncılık.
- Vonnegut, Kurt. (2021). *Mezbaha Beş: veya Çocukların Haçlı Seferi, Ölüme Zorunlu Bir Dans*. (Çev. Hamdi Koç). İstanbul: Can Yayınları.
- Yong, L.- Yu, G. (2020). Intertextuality Theory and Translation. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 10, No. 9, pp. 1106-1110, September 2020 DOI: <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.1009.14>
- Taş, S. (2015). *Yan-metinsellik ve Metinlerarasılık Odağında Yeniden Çeviriler: İki Distopik Roman*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.